

AZERBAIJAN-GEORGIA RELATIONS IN THE SECOND HALF OF THE 18TH CENTURY

XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA AZERBAIJAN-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİ

АЗЕРБАЙДЖАНО-ГРУЗИНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В XVIII ВЕКЕ

აზერბაიჯანულ-ქართული ურთიერთობები (XVIII ს.)

BASTI BAKIROVA

PhD student in history/May 19 University, Samsun, 55200, Turkey,

+90544 941 1409, nazlibakirova@gmail.com,

<https://orcid.org/0000-0002-8212-6963>.

Abstract. Azerbaijanis and Georgians have been the center of attention of great states since ancient times of history and they are one of the most ancient nations of the South Caucasus. The close relations between these communities have a very old and rich history. These friendships and partnerships of destiny, which have been entrusted to generations, have emerged from the very difficult tests of history. The conditions in the South Caucasus in the 18th century, Iran, and Russia's struggle for dominance in the region revealed the necessity of acting together against common enemies between the communities of Azerbaijan and Georgia. This partnership between the states of Azerbaijan and Georgia has caused the strengthening of relations between both communities.

From the second half of the 18th century, the period of khanates began in Azerbaijan. After the establishment of states in the form of khanates in Azerbaijan, each of these states pursued independent foreign policies. In this period, the Kingdom of Kartli-Kaheti continued to dominate Georgia. Whether the communities of Azerbaijan or the Kingdom of Kartli-Kaheti came into being because of the struggles of these communities for freedom, in very complex historical conditions, at a time when there were problems in international relations. Reciprocal relations between the communities of Azerbaijan and the Kingdom of Kartli-Kaheti became even stronger during the struggle of the Azerbaijani communities among themselves, starting from the second half of the 18th century.

Keywords: Azerbaijan, Georgia, Azerbaijani communities, Kingdom of Kartli-Kahetya.

BASTI BAKIROVA

Tarih Doktora Öğrencisi/19 Mayıs Üniversitesi, Samsun, 55200, Türkiye,

+90544 941 1409, nazlibakirova@gmail.com,

<https://orcid.org/0000-0002-8212-6963>.

Özet. Azerbaycanlılar ve Gürcüler, tarihin en eski çağlardan beri büyük devletlerin ilgi odağı olmuş Güney Kafkasya'nın en kadim milletlerindendirler. Bu iki halk arasındaki yakın ilişkiler oldukça eski ve zengin bir tarihe sahiptir. Nesillerin emaneti olmuş bu dostluk ve kader ortaklığı ilişkileri, tarihin çok zorlu sınavlarından çıkmıştır. XVIII. yüzyılda Güney Kafkasya'daki koşullar, İran ve Rusya'nın bölge uğruna vermiş oldukları hâkimiyet mücadeleleri, Azerbaycan ve Gürcistan halkları arasında ortak düşmanlara karşı birlikte harekât etme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Azerbaycan ve Gürcistan devletleri arasındaki bu ortaklık her iki halk arasındaki ilişkilerin daha da güçlenmesine sebep olmuştur.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Azerbaycan'da hanlıklar dönemi başlamıştır. Azerbaycan'da hanlıklar şeklinde devletler kurulduktan sonra, bu devletlerin her biri bağımsız dış

politikalar sürdürmüşler. Bu dönemde Gürcistan'da Kartli-Kaheti Krallığı hâkimiyetini sürdürmekteydi. İster Azerbaycan hanlıkları, isterse de Kartli-Kaheti Krallığı oldukça karmaşık tarihi koşullarda, uluslararası ilişkilerde sorunların olduğu bir dönemde, bu halkların özgürlük uğruna verdikleri mücadeleler sonucunda meydana gelmiştir. Azerbaycan hanlıkları ve Kartli-Kaheti Krallığı arasında karşılıklı ilişkiler, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Azerbaycan hanlıklarının kendi aralarında verdikleri mücadele döneminde daha da güçlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Gürcistan, Azerbaycan Hanlıkları, Kartli-Kaheti Krallığı.

БАСТИ БАКИРОВА

Аспирант истории/Университет 19 Майис, Самсун, 55200, Турция,

+90544 941 1409, nazlibakirova@gmail.com,

<https://orcid.org/0000-0002-8212-6963>.

Аннотация. Азербайджанцы и грузины были центром внимания крупных государств с древнейших времен в истории и являются одними из самых древних народов Южного Кавказа. Тесные отношения между этим народом имеют довольно древнюю и богатую историю. Эти отношения дружбы и судьбоносного партнерства, ставшие достоянием поколений, выдержали очень тяжелые испытания в истории. В XVIII веке, условия на Южном Кавказе, борьба Ирана и России за господство в регионе, привело народы Азербайджана и Грузии к необходимости действовать сообща против общих врагов. Это партнерство между государствами Азербайджан и Грузия привело к дальнейшему укреплению отношений между обоими народами.

Со второй половины XVIII века в Азербайджане начался период ханств. После образования в Азербайджане государств в форме ханств каждое из этих государств проводило независимую внешнюю политику. В этот период в Грузии продолжало господствовать Картли-Кახетинское царство. И для азербайджанского народа и для Картли-Кახетинского царства, в очень сложных исторических условиях, в результате борьбы этих народов за свободу, возникли проблемы в международных отношениях. Противостояние между азербайджанскими народами и Картли-Кახетинским царством со второй половины XVIII века., ещё больше обострилось в период борьбы народов Азербайджана между собой.

Ключевые слова: Азербайджан, Грузия, Азербайджанские народы, Картли-Кახетинское царство.

ბასტი ბაკიროვა

ისტორიის დოქტორანტი/19 მაისის უნივერსიტეტი, სამსუნი, 55200, თურქეთი,

+90544 941 1409, nazlibakirova@gmail.com,

<https://orcid.org/0000-0002-8212-6963>.

აბსტრაქტი. აზერბაიჯანელები და ქართველები სამხრეთ კავკასიის უძველესი ერებს წარმოადგენენ. ისინი, ისტორიის უძველესი პერიოდიდან მოყოლებული დიდი სახელმწიფოების ყურადღების ცენტრში მოექცნენ. ამ ორი ხალხის მჭიდრო ურთიერთობას ძალიან ძველი და მდიდარი ისტორია აქვს. მათ შორის დამყარებულმა მეგობრობამ და საერთო ბედ-იღბალმა, რომელიც თაობებს გადაეცა, ისტორიის ძალიან რთული გამოცდა გაიარა. XVIII საუკუნეში სამხრეთ კავკასიაში შექმნილმა პირობებმა, რეგიონში გაბატონებისთვის ირანისა და რუსეთს შორის ბრძოლებმა აზერბაიჯანისა და საქართველოს ხალხთა საერთო მტრების წინააღმდეგ ერთობლივი მოქმედების

აუცილებლობა გააჩინა. აზერბაიჯანისა და საქართველოს სახელმწიფოებს შორის პარტნიორობამ განაპირობა ორივე ხალხის ურთიერთობების გამყარება.

XVIII. საუკუნის მეორე ნახევრიდან აზერბაიჯანში სახანოების პერიოდი დაიწყო. აზერბაიჯანში სახანოების სახით სახელმწიფოების ჩამოყალიბების შემდეგ თითოეული მათგანი ატარებდა დამოუკიდებელ საგარეო პოლიტიკას. ამ დროს საქართველოში არსებობდა ქართლ-კახეთის სამეფო. როგორც აზერბაიჯანის სახანოები, ასევე ქართლ-კახეთის სამეფო, აქ მაცხოვრებელი ხალხების თავისუფლებისათვის ბრძოლის შედეგად, საკმაოდ რთულ ისტორიულ და გართულებული საერთაშორისო ურთიერთობების პირობებში ჩამოყალიბდნენ. XVIII. საუკუნის მეორე ნახევრიდან აზერბაიჯანულ სახანოების ერთმანეთში მიმდინარე ბრძოლის დროს, აზერბაიჯანის სახანოებსა და ქართლ-კახეთის სამეფოს შორის კავშირი კიდევ უფრო განმტკიცდა.

საკვანძო სიტყვები: აზერბაიჯანი, საქართველო, აზერბაიჯანული სახანოები, კართლ-კახეთის სამეფო.

Giriş:

XVIII. yüzyılda Nadir Şahın ölümünden sonra Azerbaycan'da bağımsız olarak faaliyet gösteren Türk kökenli hanlıklar (Şeki, Gence, Karabağ, Guba, Şamahı, Lenkeran, Nahçıvan, Revan, Bakı, Derbent) kurulmaya başlamıştır. Her biri ayrı ayrılıkta küçük ve bağımsız bir devlet olan bu hanlıklarda feodal-hiyerarşik bir sistem vardı. Hanlıkların başında onu idare eden hanlar duruyorlardı, onların yardımcıları olarak ise sultanlar ve beyler hâkimiyetin idare edilmesinde vasıflı kişiler olarak gelmekteydiler. Azerbaycan'da bu dönemde yeni kurulmuş olan bu hanlıklar buradaki devletçiliğin yeniden tesis edilmesinde büyük rol oynamıştı. Bu dönemde Güney Kafkasya'nın bir diğer halkı olan Gürcüler Gürcistan'da Karti-Kaheti Krallığını kurmuşlardı. Kartli-Kaheti Krallığı 1762 yılında Gürcü Kralı II. İrakli tarafından Kartli ve Kaheti krallıklarının birleştirilmesi sonucunda kurulmuş feodal yapılı bir devlettir (Koiava, 1963: 13). XVIII. yüzyılın 60'lı yıllarında Kartli-Kaheti krallığı uğruna dış güçlerin mücadelesi ve ülkede hüküm süren feodal parçalanma II. İrakli'ni ve Azerbaycan hanlıklarını birbirlerine yaklaştıran ortak sorunlardandı. Özellikle de Karabağ, Şeki, Guba ve Gence hanlıklarının her biri ayrı ayrılıkta Kartli-Kaheti Krallığı ile bu veya diğer anlamda karşılıklı ilişkileri olmuş hanlıklardan olmuşlardır. Azerbaycan ve Gürcistan devletlerinde yaşanan feodal savaşlar sırasında sınır topraklarında yaşayan ve birbirlerine komşu olan Gürcü ve Azerbaycanlı ailelerin birbirlerini evlerinde barındırmaları bu halkların dostluklarını pekiştiren önemli unsurlardan olmuştur (Hemidova, 2014: 53).

Yöntem:

Ele almış olduğum bu makale araştırma yöntemleri olarak daha çok dönemin arşiv kaynakları kullanılmıştır. Özellikle de XVIII. yüzyıla ait olan birçok tarihi kaynaktan yararlanılmıştır. Makalemizde ağırlıklı olarak XVIII. yüzyılın ana kaynağı olan Rusça yazılmış kaynaklar kullanılmıştır.

Tartışma:

Böylece Güney Kafkasya'nın en eski iki milleti olan Azerbaycan ve Gürcistan halkları arasındaki ilişkilerinin tarihi çok eski komşuluk ilişkilerine dayanmaktadır. Bu makalemizin esas tartışma konusu Güney Kafkasya tarihinin zorlu dönemlerinden biri olan XVIII. yüzyıl boyunca iki komşu halk arasındaki ilişkileri incelememize yardımcı olmaktır. Bu dönemde her iki feodal devletin hem içinde hem de kendi aralarında devam eden iktidar kavgaları sonucu olarak bu iki komşu toplum zaman zaman birbirleri ile kâh dostluk kâh da düşmanlık ilişkileri sürdürmüştür. Bu ilişkilerin bu denli değişkenlik göstermesinde dönemin çok büyük ve güçlü devletlerinin bölge uğruna verdikleri savaşlarda büyük oranda etkili olmuştur. Sonuç olarak ise Azerbaycan ve Gürcistan devletleri tarihin çok eski zamanlarından bugünüme kadar aralarındaki komşuluk ilişkilerini devam ettirerek, hem tarihi, hem siyasi, hem kültürel, hem sosyal anlamda günümüzde çok yakın iki komşu olarak varlıklarını sürdürmekteler.

Karabağ Hanlığı ve Kartli-Kaheti Krallığı İlişkileri:

XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tarihi şartlara ve mevcut siyasi duruma bağlı olarak Azerbaycan'da varlığını sürdüren hanlıkların bir kısmı birbirleri ile keskin bir rekabet halindeydiler (Memmedov, 1977: 33-35). Fakat bu hanlıklar arasında her ne kadar rekabet söz konusu olsa bile, bu hanlıklar zaman zaman dış güçlere karşı birlikte savaş veriyorlardı. Bazen de bu hanlıkların bazıları ortak bir düşmana karşı dinine ve diline bakmaksızın komşu ülkelerin yönetici feodal beyleri ile ittifak yapabiliyorlardı (Ebdül Letif Efendi, 1958: 23; Eliyev, 1964: 45). Bu anlamda Karabağ Hanlığı ile o dönemin Gürcistan krallığı olmuş Kartli-Kaheti çarlığı arasındaki ilişkileri örnek olarak gösterebiliriz. Gürcistan çarlığı ve Karabağ hanlığı arasındaki bu ilişkiler, bugünkü Azerbaycan ve Gürcistan devletlerinin tarihi açısından bilimsel ve siyasi öneme sahip olsa bile ister Azerbaycan isterse de Gürcistan tarihçiliğinde özel bir araştırma konusu olarak ele alınmamıştır. Karabağ Hanlığı ve Kartli-Kaheti çarlığı arasındaki ilişkiler sadece belli başlı eserlerde kısa bir şekilde değinilmiştir. Genel olarak bakacak olursak ise bu iki devlet arasındaki karşılıklı ilişkiler belirli aralıklarla XVIII. yüzyıl boyunca devam etmiştir (Bakıxanov, 1970: 78).

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında İran Azerbaycan'da ve Gürcistan'da varlığını sürdüren feodal devletleri işgal etmek için özel bir çaba sarfetiordu. Bu dönemde Azerbaycan'da varlığını sürdüren Karabağ hanlığı için ise İran Devleti dışında bir diğer tehdit Azerbaycan'ın bir diğer ve hızlı büyümekte olan hanlığı Guba Hanlığıydı (Azerbaycan RDTA, f.1795, iş.2090: 8) Karabağ Hanlığının hükümdarı İbrahim han, düşmanlarıyla tek başına mücadele edemeyeceğini anlayınca, Guba Hanlığıyla uzun bir süreden beridir rekabet halinde olan ve aynı zamanda İran tehdidine karşı savaşan Kartli-Kaheti kralı II. İrakliyi ortak düşmanlara karşı birlik olmaya davet etmişti (Cavanşir, 1884: 139). Hatta, 1780 yılında bu iki müttefik Gubalı Feteli Hanın¹ Gence Hanlığını ele geçireceğini anladıkları için, daha önce harekete geçerek Gence Hanlığına karşı bir yürüyüş düzenlemişlerdi (Memmedov, 1977: 79). Bu olaydan sonra Karabağ Hanı İbrahim Han ile II. İrakli arasındaki ilişkiler daha da ilerlemeye başlamıştır. Her iki devletin başkanı politik ve ekonomik olarak sık sık karşılıklı temas halinde olmuşlar ve karşılıklı olarak birbirlerine yardımlarda bulunmuşlardır (Musevi, 1977: 98-103). Hatta 1783 yılında Karabağ Hanlığında yaşanan kuraklık sonucunda ortaya çıkmış açlık zamanında İbrahim Han II. İrakliye mektup yazarak, ondan Karabağ'a yiyecek göndermesini rica etmişti. Müttefikinden olumlu yanıt almış, İbrahim han adamlarını ekmek, buğday ve un almaları için Gürcistan'a göndermişti (Azerbaycan RDTA, f.1795, iş.9: 21). II. İrakli Azerbaycan'a gönderilen bu ürünlerin oldukça uygun fiyatlardan satılmasına dair özel bir emir çıkartmıştı. Dönem tarihçileri bu yardımla ilgili, II. İrakli'nin İbrahim hana, Avar Hanı Ümme han ve diğer yerli hâkim beylerle olan akrabalık ve dostluk ilişkileri dolayısıyla yardımda bulunduğunu yazmışlardı (Cavanşir, 1959: 58-87). İbrahim hanın aynı zamanda Kartli-Kahetya Devleti içinde de kan bağı vardı (Mirze Adıgözel Bey, 1950: 92).

II. İrakli ve İbrahim han aynı zamanda diğer ülkelerle olan bu veya diğer sorunları çözmek için de birbirleri ile karşılıklı görüşmeler halinde olmuşlardır. Örneğin 1783 yılında II. İrakli İbrahim hana İran'ın ve diğer komşu ülkelerin baskınlarından ve tehditlerinden korunmak dönemin için daha güçlü ve büyük devleti olan Rusya'nın himayesini kabul edeceğini açıklamıştı. Aynı yıl Kartli-Kaheti krallığı Rusya devleti ile bir anlaşma yaparak, Rusya'nın himayesini kabul etmişti (Butkov, 1869: 43). Karabağ Hanlığı ve Kartli-Kaheti krallığı arasında ilişkilerin ilerlemesinde ve güçlenmesinde Azerbaycanlı önde gelen şair ve fikir adamı Molla Penah Vagif'in büyük katkıları olmuştur (Memmedov, 1977: 89).

Şeki Hanlığı ve Kartli-Kaheti Krallığı İlişkileri:

XVIII. yüzyılda Azerbaycan'da varlığını sürdürmüş olan bir diğer hanlık ise Şeki Hanlığı olmuştur. Tarihi kaynakları incelediğimiz zaman Şeki Hanlığı ve Kartli-Kaheti arasında da iyi komşuluk ilişkilerinin olduğunu, Gürcü tüccarların sık sık Şeki'ye gittikleri, Şekli tüccarlarında sık sık Gürcistan'a geldiklerini görebiliyoruz (Azerbaycan RDTA, f.1745, iş.9: 4). Dönemin bu iki devleti arasında ticari ilişkilerin olduğu gibi siyasi ilişkiler de önemini kaybetmemişti. Şeki Hanlığı 18. yüzyılın ortalarında Azerbaycan'da ortaya çıkan ilk ve en güçlü hanlıklardan biri olmuştur. Kartli-Kaheti çarları II. Teymuraz ve II. İrakli Şeki hanı Hacı Çelebi ile sık sık diplomatik ilişkiler kurmuştur. Hatta II. Teymuraz Hacı Çelebi ile Gence ve İrevan hanlarını da oğlu II. İrakli'nin düğün törenine davet etmişti. Hacı Çelebi han bu daveti kabul etmesine rağmen bazı sebeplerden dolayı Tiflis'e gidememiş, kendi

¹ Guba hanlığı ve Feteli Hanla ilgili daha geniş bilgi için bkz. (Hacınski, 1959: 1 vd.).

yerine Şeki'nin ünlü beylerinden biri olmuş yeğenini çok değerli hediyelerle düğüne göndermişti (Azerbaycan RDTA, f.1745, iş.232: 21; *Kafkasya Halklarının Tarihi Meseleleri*, 1910: 23).

XVIII. yüzyılda Azerbaycan hanlıkları ile Gürcistan krallığı arasındaki bu yakın ilişkiler feodal devlet yapıları dolayısıyla zaman zaman değişkenlik gösterebiliyordu. Bu yıllarda Azerbaycan Hanlıkları gibi Gürcü çarları da topraklarını genişletmekte kararlıydılar. Bu sebepten bazen Kartli-Kaheti çarları ile Azerbaycan hanları arasında hâkimiyet uğruna mücadeleler yaşanabiliyordu. Gürcistan'ının modern tarihçilerinden biri olan G. Kikodze II. Teymuraz'ın ve onun oğlu II. İrakli'nin Kartli-Kaheti Krallığını genişletmekte daha kararlı olduklarını ve hatta II. İrakli'nin bu konuda babasından daha yetenekli olduğunu yazıyordu. Onun yazdıklarına esasen, II. İrakli Gürcü birlikleri ile İran'a kadar giderek, İran'da "hukuk, kanun kurmak niyetinde idi" ve bu amacına ulaşmak için Azerbaycan hanlarından da yardım çağrısında bulunmuştu (Abdullayev, 1958; 76). Fakat II. İrakli'nin böyle bir düşünce de olması Azerbaycan hanlıklarını rahatsız etmiş ve onun bu isteğine olumsuz yanıt vermişlerdi. Çünkü Azerbaycan hanları Kartli-Kaheti kralının bu yolla Azerbaycan hanlıklarını da işgal etmek niyetinde olduğunu anlamışlardı. II. İrakli'nin planı önce Şeki hanlığını işgal ederek, oradan Gence hanlığı üzerine yürümekti. Böylece Kartli-Kaheti kralı II. İrakli XVIII. yüzyılın 50'li yıllarında Alazan nehrini geçerek Şeki hanlığı topraklarına girmişti (Mamikoniani, 1944: 1 vd.). Şeki hanlığı ve Gürcü Krallığı arasında yaşanan bu güç mücadelesi sırasında, Gürcü askeri birlikleri arasında Azerbaycanlılarında olması bu savaşların sadece feodal rekabeti niteliğini taşıdığına bir göstergesiydi. II. İrakli bu savaşta istediği başarıya ulaşamadı ve Şeki hanı Hacı Çelebi tarafından ağır mağlubiyete uğradı (Fateh, 1958: 56). Şeki hanlığını ele geçirmeyi başaramayan Kartli-Kaheti kralları bu seferde Gence üzerine yürüyüş yapmayı planladı. Lakin Hacı Çelebi'nin bu işgale engel olacağını düşünen Gürcü kralları, Şeki hanı ile düşmanlık içindeki Azerbaycan hanları arasında müttefiklik aramaya karar vermişti (Hemid, 1956: 1 vd.). Bu durumda II. İrakli için en uygun müttefik o dönemin en güçlü Azerbaycan hanlıklarından biri olmuş Karabağ hanlığının hâkimi Penaheli han idi. Böylece babasının gösterişi ile II. İrakli Penaheli han ile görüşmelere girerek, Şeki hanlığına karşı ittifak kurmayı başarmıştı (Hemidova, 2014: 57). Kartli Kaheti Krallığının Şeki hanı Hacı Çelebi hana karşı kurmuş olduğu bu ittifaka Azerbaycan'ın diğer hanlıklarının hanları da (Genceli Şahverdi han, Karabağlı Kazım han, İrevanlı Hüseyin Ali han, Nahcivan hanı Heydergulu handa) dâhil olmuşlardır (Eliyev, 2007: 108).

Böylece XVIII. yüzyılda Şeki hanlığı ile Kartli-Kaheti Krallığı arasında karşılıklı iyi ilişkilerin olduğu gibi, bu ilişkiler zaman zaman Güney Kafkasya'nın merkezindeki hâkimiyeti ele geçirmek uğruna düşmanlık ilişkilerine de dönüşebilmişti. Bu savaşlarda üstünlük esas itibarıyla Şeki Hanlığının elinde olsa da 1755'ten itibaren (Hacı Çelebi hanın ölümünden sonra) Şeki hanlığı ile Kartli-Kaheti Krallığı arasındaki siyasi ilişkiler de herhangi bir gerginlik yaşanmamıştır (*Azerbaycan Tarihi Yedi Ciltte*, 2007: 22).

Guba Hanlığı ve Kartli-Kaheti Krallığı İlişkileri:

Guba Hanlığı XVIII. yüzyılda Azerbaycan'da kurulmuş olan bir diğer Türk hanlıklarından biri olmuştur. Guba hanı Feteli han bu yüzyılın 60'lı 80'li yıllarında Azerbaycan topraklarını tek bir devlet altında birleştirmek uğruna uzunca bir süre çalışmıştı. Hal böyle olunca Gubalı Feteli han dönemin soya-politik ortamından kaynaklanan birçok güçlüklerle karşı karşıya kalmak zorunda kalmıştı. Dolayısıyla Guba hanının Güney Kafkasya'nın bir diğer devleti olmuş Gürcistan krallığı ile de bu veya diğer şekilde ticari ve siyasi ilişkileri olmuştur. Hatta II. İrakli Guba hanı Feteli hanın Azerbaycan'ının tek merkezli devlet olma yolunda birleşmesine engel olan feodal hâkimlerden biri olmuştur (Hacinski, 1959: 220-225).

XVIII. yüzyılın 60'lı yıllarında Azerbaycan'ın kuzeybatı komşuluğunda yer alan Gürcistan'da siyasi değişiklikler yaşanmaya başlamıştı. 1762 senesinde Kaheti kralı Teymuraz'ın ölümünden sonra, onun oğlu II. İrakli Doğu Gürcistan'ı Kartli-Kaheti Krallığı adı altında birleştirerek, Gürcistan'da tek merkezli bir hâkimiyet yaratmıştı (Meliksetbek, 1941: 56-58). Doğu Gürcistan'ın tek bir hâkimiyet altında birleşmesi, buradaki ekonomisinin, kültürel gelişimin, siyasi güçlerin sağlanmasına ve yabancı düşmanlara karşı direncin önemli ölçüde artmasına neden olmuştu. Böylece bu dönemde II. İrakli ülkeni hem siyasi hem de ekonomik olarak belli bir ölçüde güçlenmesine sebep olmuştu. Bu yıllarda Gürcistan'ı vahit hâkimiyette birleştiren II. İrakli bununla yetinmeyip hâkimiyetçe zayıf gördüğü bazı Azerbaycan hanlıklarını da kendi hâkimiyeti altına almak fikrine düşmüştü (*Azerbaycan*

Tarihi Yedi Ciltte, 2007: 56). Hal böyle olunca XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Azerbaycan'ı vahit hâkimiyet altında birleştirmek isteyen Gubalı Feteli han ve II. İrakli arasında siyasi çatışmalar meydana gelmişti. II. İrakli bahsi geçen dönemde Azerbaycan hanlıklarından olmuş Gence Hanlığı ve Revan Hanlığına birkaç kez işgalci yürüyüşler düzenlesene de Guba Hanlığı ile savaşmak onun için hiç de bu kadar kolay değildi. Çünkü Feteli hanın birliklerinin sayısı, kendisine tabii ettiği hanlıkların birlikleri nedeniyle daha da artmıştı. Buna karşılık ise Kartli-Kaheti Krallığının askeri güçleri daha az idi ve bu da Guba Hanlığı gibi güçlü askeri birliklere sahip devlete karşı mücadeleye de zafer umudu vermiyordu. Bu sebepten de II. İrakli kendisinden daha güçlü müttefiklere ihtiyaç duyuyordu ve Gubalı Feteli hana karşı Rusya ve Azerbaycan'ın diğer hanları ile müttefiklik etmeyi daha üstün bilmmişti (Hacınski, 1959: 226).

XVIII. yüzyılın sonlarında Güney Kafkasya'da durumlar oldukça karışıktı. Çünkü bölgeye hâkimlik uğruna İran, Rusya ve Osmanlı devletleri birbirleri ile yoğun savaşlar halindeydiler. Güney Kafkasya'da yaşanan bu karışıklık Guba hanlığı ve Kartli-Kaheti krallığı arasındaki siyasi ilişkilerin düzenlenmesine yardımcı olmuştu. Her iki devletin ağır savaşlar esnasında mücadele sahneleri olmalarına ve özellikle de Kartli-Kaheti çarlığında ekonomik durumun son derece ağır olmasına rağmen, II. İrakli ilişkileri daha da geliştirmek için Tiflis'e gelen Gubalıları yiyecek ve genel olarak ihtiyaçları olan her şeylerin sağlanmasını emretmişti (Meliksetbek, 1941: 56).

Gence Hanlığı ve Kartli-Kaheti Krallığı İlişkileri:

Azerbaycan'ın en eski şehirlerinden biri olan Gence, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında aynı adı taşıyan hanlığa başkentlik yapmış, dönemin ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan gelişmiş şehirlerinden biriydi. Kurulduğu ilk günden itibaren Gence Hanlığına komşu feodal devletler tarafından defalarca baskınlara maruz kalmıştı. Bu bağlamda Karabağ Hanlığının hâkimleri Penaheli Han, daha sonra İbrahim han, ayrıca Kartli-Kaheti Kralları Teymuraz ve özellikle de II. İrakli seçilmişlerdi (Azerbaycan RDTA, f.175, iş.22: 2). Gence hanı II. Şahverdi han Karabağ hanı Penaheli hanın sık sık olan baskınlarından korunmak için zaman zaman II. İrakli ile anlaşma yapıyorlardı. Bu dönemde Gürcistan'ın birçok profesyonel ipekçi aileleri Gence'ye taşınarak burada çalışmaya başlamıştı (Meliksetbek, 1941: 76). XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Gence hanlığı kendi devrinin en güçlü zamanlarını geçiriyordu. Bu dönemde Kartli-Kaheti Krallığında II. İrakli'nin yaşlanması ve devlet işlerinde eskisi kadar etkili olamaması nedeniyle durgunluk dönemi başlamıştı (Hemidova, 2014: 98). İç feodal çekişmelere maruz kalan Kartli-Kaheti krallığında II. İrakli'nin eşi Darecan hanımın devlet işlerine büyük ölçüde müdahale etmesine olanak sağlamıştı (Meshiya, 1959: 78). Saray dâhilinde II. İrakli'nin eşi, oğulları ve hatta torunları arasında hâkimiyet uğruna devam eden bu mücadele ülkeyi hem ekonomik hem de siyasi yönden oldukça zayıflatmıştı. Bu yıllarda Gürcistan topraklarında yaşayan yaklaşık 4700 aile ülke de devam eden bu kriz yüzünden Gence'ye taşınmak zorunda kalmıştı (Hemidova, 2014: 98). Bu dönemde Kartli-Kaheti Krallığı o kadar zayıflamıştı ki, komşu feodal devletler sık sık Gürcistan'a baskıncı yürüyüşler yapmaya başlamışlardı. Bu yüzden II. İrakli Gence hanı Cevat handan siyasi ve ekonomik yardım taleplerinde bulunmuştu. Hatta kaynakların birinde II İrakli'nin komşu feodal devletlerin sık sık Gürcistan'a baskınlar ettiğini duyunca "*Dostumuz Cevat hanın muhtemelen bu baskınlardan haberi yoktur, eminim duyarsa çok etkilenecektir*" dediği yazıyordu (Hemidova, 2014: 98).

Sonuç:

Böylece XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Azerbaycan'da ve Gürcistan'da feodalizm klasik biçimiyle yansımalarını bulmuştu. Her iki ülkede de feodal ilişkileri ve karşılıklı sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkiler sürmekteydi. Hem Azerbaycan'da hem de Gürcistan'da hâkimiyet uğruna yapılmış olan feodal ara savaşları oldukça yaygın bir olaydı. Dolayısıyla bu savaşlar her iki ülkenin siyasi, ekonomik ve kültürel gelişimini olumsuz etkiliyordu. Aynı zamanda bölge genelinde yapılan hâkimiyet uğruna verilen bu feodal savaşları, yabancı ve büyük devletlerin Azerbaycan'ı ve Gürcistan'ı daha kolay bir şekilde işgal etmelerine olanak sağlıyordu.

Gürcistan'ın 1783 yılında Çarlık Rusya'sının himayesini kabul etmesi ve Rus devletinin kontrolüne geçmesi tüm Güney Kafkasya genelinde halkların siyasi tarihini etkileyen önemli bir karar olmuştu. Daha sonrasında Rusya ve İran arasında Güney Kafkasya'yı ele geçirmek uğruna verilen

savaşta Azerbaycan Hanlıkları özellikle de Karabağ, Guba, Şeki ve Gence Hanları dönemin Gürcü feodal devleti Kartli-Kaheti Çarlığı ile ortak düşmanlara karşı birlikte hareket etmek için karşılıklı siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkiler kurmuşlardır. Bu karşılıklı ilişkiler Azerbaycan ve Gürcistan devletleri arasındaki yakın ilişkilerin artmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda bu dönemde Azerbaycan'da mevcut çok hâkimiyet rejimine bağlı olarak tek hâkimiyetin kurulması için Azerbaycan hanlıkları arasında yaşanan taht kavgaları da iki devlet arasında ilişkilerin artmasına sebebiyet veren olaylardan olmuştur.

Hal böyle olunca XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ister siyasi duruma bağlı olarak, isterse de tarihsel koşullara bağlı olarak, Azerbaycan ve Gürcistan'ın mevcut yönetici güçleri bazı durumlarda savaş halinde olsalar bile, genel olarak bu iki ülkenin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkileri karşılıklı yakınlık içerisinde devam etmiştir. Bu yakın ilişkileri yüzyıllardan beridir kapı komşusu olarak yaşayan hem Azerbaycan hem de Gürcistan halkları arasındaki ilişkilerin daha da artmasına ve bu ilişkilerin olumlu yönde etkilenmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Abdullayev, B. G. (1958). *İz İstorii Severo-Vostoçnogo Azerbaydjana 60-80 Gorod, XVIII Veka [From History of Northeast Azerbaijan pp:60-80, 18th century]*. Bakı.
- Adıgözel Bey Mirze. (1950). *Qarabağname [Karabakhname]*. Bakı.
- Azerbaycan RDTA.
- Azerbaycan Tarihi Yedi Ciltte Cilt III [History of Azerbaijan in Seven Volumes, Volume III]. (2007). Elm Neşriyatı. Bakı.
- Bakıxanov, Abbasqulu Ağa. (1970). *Gülistan-i İrem*. Bakı.
- Butkov, G. P. (1869) *Materialı Dlya Povoy İstoriya Kafkaza s 1722-1803 Gorod [Material on the New History of the Caucasus p:1722-1803]*. Tiflis.
- Cavanşir, Ehmed Be. (1884). *Qarabağ Hanlığının Siyasi Quruluşu 1747-1806 [Political Structure of the Karabakh Khanate p:1747-1806]*. Kafkaz Gazetesi No.139.
- Cavanşir, Mirze Camal. (1959). *Qarabağ Tarixi [History of Karabakh]*. Bakı.
- Efendi, Ebdül Letif. (1958). *Şeki Hanlığının Tarihi [History of Sheki Khanate]*. Tehsil ve Elm Neşriyatı. Bakı.
- Eliyev, B. (1964). *XVIII Esrin Birinci Yarısında Azerbaycan'da Ticaret [Trade in Azerbaijan in the First Half of the 18th Century]*. Bakı.
- Eliyev, Fuad, Mirabdulla Eliyev. (2007). *Nahçıvan Hanlığı [Nakhchivan Khanate]*. Bakı: Şerq-Qerb Neşriyatı.
- Fateh, Kerim Ağa. (1958). *Şeki Hanlığının Mühteser Tarihi [Brief History of the Sheki Khanate]*. Bakı.
- Hacınski, İskender Bey. (1959). *Qubalı Feteli Han [Gubali Fetali Khan]*. Bakı
- Hacınski, İskender Bey. (1959). *Qubalı Feteli Hanın Hayatı [Life of Gubali Fetali Khan]*. Bakı: Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Neşriyatı.
- Hemid, Seyid Ebdül. (1956). *Şeki Hanları ve Onların Nesilleri [Sheki Khans and their descendants]*. Bakı: Elm ve Tehsil Neşriyatı.
- Hemidova, Ş. P. (2014). *XVIII Esrin İkinci Yarısında Azerbaycan-Gürcistan Münasibetleri Tarihinden [From the History of Azerbaijan-Georgia Relations in the Second Half of the 18th Century]*. Bakı: Elm Neşriyatı.

- Kafkasya Halklarının Tarihi Meseleleri [Historical Problems of Caucasian Peoples]*. (1910). Tiflis.
- Koiava, N. (1963). *XVIII Esrde Kartli-Kahetyada Pul Tedavülü Krediti ve Maliye Meseleleri [Currency Credit and Financial Problems in Kartli-Kakheti in the 18th Century]*. Bakı.
- Mamikoniani, B. (1944). *XVIII Esrde Memuarist II İrakli ve Onun Müasirleri Olan Gürcüler Hakkında, C.2 [18th Century Memoirist II About the Georgians and Contemporary Georgians, Vol.2]*. Tiflis: Gürcüstan EA, Moambe Neşriyatı.
- Meliksetbek, L, N. (1944). *Opisaniye Sopredelninix s Guruzniye Stran vo Vtoroy Polovine XVIII Veka [Description of Neighboring Countries in the Second Half of the 18th Century]*. Tiflis: Gos Universitet.
- Memmedov, A, S. (1977). *İstoriçeskiye Sevyazi Azerbaidjanskiogo i Sosedskix Narodov Vtoroy Polovini XVII Veka i Pervaya Treti XIX vv [Historical Relations of Azerbaijani and Neighboring Peoples of the Second Half of the 17th Century and the First Third of the 19th Century]*. Bakı.
- Memmedov, A. S. (1977). *Politiçeskiye Vzaimootnoşeniya Azerbaydjanskogo i na Kafkaze Narodov s 1726-1728 [Political relations between the Azerbaijani and Caucasian Peoples pp. 1726-1728]*. Bakı.
- Memmedov, (1977). *İstoriçeskiye Sevyazi Azerbaidjanskiogo i Sosedskix Narodov Vtoroy Polovini XVII Veka i Pervaya Treti XIX vv [Historical Relations of Azerbaijani and Neighboring Peoples of the Second Half of the 17th Century and the First Third of the 19th Century]*. Bakı.
- Meshiya. (1959). *Goroda i Gorodskiye Remesla Gruzii XVII-XVIII Veka [15th-18th Cities and Urban Crafts of Georgia in the Centuries]*. Tiflis.
- Musevi, T, M. (1977). *Orta Esr Azerbaycan Tarihine Dair Fars Dilli Senedler XV-XVIII Esrle [Persian Documents on the History of Medieval Azerbaijan XV-XVIII Centuries]*. Bakı: Elm Neşriyatı.

REFERENCE

- Abdullaev, B, G. (1958). *From the history of North-East Azerbaijan 60-80 City, 18th century*. Bakı.
- Adygozel bey Mirze. (1950). *Karabakhname*. Bakı.
- Azerbaijan RTTA*.
- History of Azerbaijan in seven volumes, volume 3*. (2007). Publishing house "Science". Bakı.
- Bakikhanov, A. A. (1970). *Gulistan-i Irem*. Bakı.
- Butkov, G, P. (1869). *Material for the Second History of the Caucasus pp. 1722-1803 City*. Tiflis.
- Javanshir, Ehmed Be. (1884). *Political structure of the Karabakh Khanate 1747-1806*. Newspaper "Caucasus" No. 139.
- Javanshir, M. J. (1959). *History of Karabakh*. Bakı.
- Efendi, A. L. (1958). *History of the Sheki Khanate*. Bakı: Publishing house "Tehsil and Science".
- Eliev, B. (1964). *Trade in Azerbaijan in the first half of the 18th century*. Bakı.
- Eliev, F.-Eliev. M. (2007). *Nakhchivan Khanate*. Bakı: Publishing house East-West.

- Fateh, Kerim Agha. (1958). *Brief history of the Sheki Khanate*. Baku.
- Gadzhinsky, Iskender Bey. (1959). *Gubali Feteli Khan*. Baku
- Gadzhinsky, Iskender Bey. (1959). *Life of Gubali Feteli Khan*. Publishing house of the Academy of Sciences of the Azerbaijan SSR. Baku.
- Hemid, S. A. (1956). *Sheki khans and their descendants*. Publishing house "Science and Education". Baku.
- Khemidova, Sh. P. (2014). *From the history of Azerbaijani-Georgian relations in the second half of the 18th century*. Baku: Publishing house "Science".
- Historical problems of the peoples of the Caucasus*. (1910). Tbilisi.
- Koiawa, N. (1963). *Foreign exchange credit and financial problems in Kartli-Kakheti in the 18th century*. Baku.
- Mamikoniani, B. (1944). *18th century memoirist about Heraclius II and the Georgians who were his contemporaries*, C.2. Georgia EA, Tbilisi: Moambe Publishing.
- Meliksetbek, L. N. (1944). *Description of Neighbors with the Gurus Country in the Second Half of the 18th Century*. Tbilisi: State University
- Memmedov A, S. (1977). *Historical Relations of Azerbaijani and Neighboring Peoples of the Second Half of the 17th Century and the First Third of the 19th Centuries*. Baku.
- Memmedov, A.S. (1977). *Political relations between the Azerbaijani and Caucasian Peoples pp. 1726-1728*. Baku.
- Memmedov, (1977). *Historical Relations of Azerbaijani and Neighboring Peoples of the Second Half of the 17th Century and the First Third of the 19th Centuries*. Baku.
- Messiah. (1959). *Cities and Urban Crafts of Georgia in the 17th-18th centuries*. Tbilisi.
- Mousavi, T, M. (1977). *Persian-language documents on the history of medieval Azerbaijan of the 15th-18th centuries*. Baku: Publishing house "Science".

ИСТОЧНИК

- Абдуллаев, Б. Г. (1958). *Из истории Северо-Восточного Азербайджана 60-80 Город, XVIII век*. Баку.
- Адыгозель бек Мирзе. (1950). *Карабахнаме*. Баку.
- Азербайджанское РДТА*.
- История Азербайджана в семи томах*, том III. (2007). Издательство «Наука». Баку.
- Бакиханов, Аббасгулу Ага. (1970). *Гулистан-и Ирем*. Баку.
- Бутков, Г, П. (1869). *Материал для Повой История Кавказа стр 1722-1803 Город*. Тифлис.
- Джаваншир, Эхмед Бе. (1884). *Политическое устройство Карабахского ханства 1747-1806 гг*. Газета «Кавказ» № 139.
- Джаваншир, Мирзе Джамал. (1959). *История Карабаха*. Баку.
- Эфенди, Абдул Летиф. (1958). *История Шекинского ханства*. Баку: Издательство «Техсил и наука».
- Элиев, Б. (1964). *Торговля в Азербайджане в первой половине XVIII века*. Баку.

- Элиев, Фуад, Мирабдулла Элиев. (2007). *Нахчыванское ханство*. Баку: Издательство Восток-Запад.
- Фатех, Керим Ага. (1958). *Краткая история Шекинского ханства*. Баку.
- Гаджинский, Искендер-бей. (1959). *Губали Фетели Хан*. Баку
- Гаджинский, Искендер-бей. (1959). *Жизнь Губали Фетели-хана*. Издательство Академии наук Азербайджанской ССР. Баку.
- Хемид, Сейед Абдул. (1956). *Шекинские ханы и их потомки*. Баку: Издательство «Наука и образование».
- Хемидова, Ш. П. (2014). *Из истории азербайджано-грузинских отношений во второй половине XVIII века*. Баку: Издательство «Наука».
- Исторические проблемы народов Кавказа*. (1910). Тбилиси.
- Койава, Н. (1963). *Валютный кредит и финансовые проблемы в Картли-Кахети в XVIII веке*. Баку.
- Мамикониани, Б. (1944). *Мемуарист XVIII века об Ираклии II и грузинах, которые были его современниками*, С.2. Джорджия ЕА, Тбилиси: Издательство Моамбе.
- Меликсетбек, Л. Н. (1944). *Описание Сопредельник с Гурузние Страны во Второй Половине XVIII века*. Тбилиси: Университет Гос.
- Меммедов А, С. (1977). *Исторические Связи Азербайджанских и Соседских Народов Второй Половине XVII Века и Первая Третья XIX вв*. Баку.
- Меммедов, А.С. (1977). *Политические взаимоотношения Азербайджанского и на Кафказских Народов стр. 1726-1728*. Баку.
- Меммедов, (1977). *Исторические Связи Азербайджанских и Соседских Народов Второй Половине XVII Века и Первая Третья XIX вв*. Баку.
- Мессия. (1959). *Города и Городские Ремесла Грузии XVII-XVIII веков*. Тбилиси.
- Мусави, Т, М. (1977). *Персоязычные документы по истории средневекового Азербайджана XV-XVIII веков*. Баку: Издательство «Наука».

წყარო

- აბდულაევი, ბ. გ. (1958). *Iz Istorii Severo-Vostochnogo აზერბაიჯანი 60-80 გოროდი, XVIII ს. ბაქო*.
- ადიგოზელ ბეი მირზე. (1950 წ.). *ყარაბაღნამე*. ბაქო.
აზერბაიჯანის RDTA.
- აზერბაიჯანის ისტორია შვიდ ტომად*, ტომი III. (2007). მეცნიერების გამომცემლობა. ბაქო.
- ბაკიხანოვი, აბასგულუ ალა. (1970). *გულისტანი-ირემ*. ბაქო.
- ბუტკოვი, გ. პ. (1869). *მასალა Dlya Povooy ისტორია კავკასიისა გვ 1722-1803 ქალაქი*. ტფილისი.
- ჯავანშირი, აჰმედ ბე. (1884 წ.). *ყარაბაღის სახანოს პოლიტიკური სტრუქტურა 1747-1806 წწ*. გაზეთი კავკაზი No139.
- ჯავანშირი, მირზე ჯამალი. (1959). *ყარაბაღის ისტორია*. ბაქო.
- ეფენდი, აბდულ ლეტიფი. (1958). *შევის სახანოს ისტორია*. ბაქო: გამომცემლობა "ტექსილი და მეცნიერება".
- ელიევი, ბ. (1964). *ვაჭრობა აზერბაიჯანში XVIII საუკუნის პირველ ნახევარში*. ბაქო.

- ელიევი, ფ.-ელიევი, მ. (2007). *ნახჭევანის სახანო*. აბაქო: ღმოსავლეთ-დასავლეთის გამომცემლობა.
- ფათეჰ, ქერიმ აღა. (1958). *შეის სახანოს მოკლე ისტორია*. ბაქო.
- ჰაჯინსკი, ისკენდერ ბეი. (1959). *გუბალი ფეთელი ჰან*. ბაქო
- ჰაჯინსკი, ისკენდერ ბეი. (1959). *გუბალი ფეთელი ხანის ცხოვრება*. ბაქო: აზერბაიჯანის სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა.
- ჰემიდი, სეიედ აბდული. (1956). *შეი ხანები და მათი შთამომავლები*. ბაქო: მეცნიერება და განათლება გამომცემლობა.
- ჰემიდოვა, შ. P. (2014). *XVIII საუკუნის II ნახევრის აზერბაიჯან-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან*. ბაქო: მეცნიერების გამომცემლობა.
- კავკასიის ხალხების ისტორიული საკითხები*. (1910 წ.). თბილისი.
- ქოიავა, ნ.(1963). *სავალუტო კრედიტი და ფინანსური საკითხები ქართლ-კახეთში XVIII საუკუნეში*. ბაქო.
- მამიკონიანი, ბ.(1944). *მე-18 საუკუნის მემუარისტი ირაკლი II-ისა და მისი თანამედროვე ქართველების შესახებ*, გ.2. Georgia EA, თბილისი: Moambe Publishing.
- მელიქსეთბეგი, ლ, ნ. (1944). *გურუზულ ქვეყნებთან მეზობლების აღწერა XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში*. თბილისი: გოსის უნივერსიტეტი.
- მამედოვი, ა, ს. (1977). *აზერბაიჯანელი და მეზობელი ხალხების ისტორიული ურთიერთობა მე-17 საუკუნის მეორე ნახევრისა და მე-19 საუკუნის პირველი მესამედისა*. ბაქო.
- მემედოვი, A.S. (1977). *პოლიტიკური ურთიერთობა აზერბაიჯანელ და კავკასიელ ხალხებს შორის გვ 1726-1728 წ.* ბაქო.
- მემედოვი, (1977). *აზერბაიჯანელი და მეზობელი ხალხების ისტორიული ურთიერთობა მე-17 საუკუნის მეორე ნახევრისა და მე-19 საუკუნის პირველი მესამედისა*. ბაქო.
- მესია. (1959). *გოროდა ი გოროდსკიე რემესლა გრუზიი XVII-XVIII ვეკა*. თბილისი.
- მუსავი, თ, მ. (1977). *სპარსულენოვანი დოკუმენტები შუა საუკუნეების აზერბაიჯანის XV-XVIII საუკუნეების ისტორიის შესახებ*. ბაქო: მეცნიერების გამომცემლობა.